

φροντίς. Ἐπεταί δ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι περὶ παθολογίας Ὀμηρικῆς, ἥτοι περὶ διαγνώσεως συμπτωμάτων, καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν ἐξηγήσεως, καὶ καταπολεμήσεως, οὐδεὶς ἐστὶ δυνατὸς λόγος, καθ' ὅσον ἐλλείπει ἡ πρὸς τοῦτο ἀναγκαία ὕλη. Τὸ ὑπὸ τῶν Ὀλυμπίων πεμπόμενον ἐδέχετό τις σιγῶν, οὐδ' εἰσεχώρει ἡ ἰδέα ἐνδεχομένης ἀποφυγῆς, εἰ μὴ διὰ παρακλήσεων, θυσιῶν, κ' ἐξιλεώσεως τῆς κεχολωμένης θεότητος.

Ἀλλαχοῦ ὁμως ἀνοίγεται τὸ στάδιον εὐρύτερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΛΗΓΑΙ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.

Καὶ ὄντως, ἐὰν σπάνιαι αἱ περιπτώσεις καθ' ἃς ἐδόθη τῷ ποιητῇ ἀφορμὴ τῆς περιγραφῆς νοσολογικῶν συμπτωμάτων, ἀνὰ πᾶν σχεδὸν θῆμα ὁμιλεῖ κατ' ἀνάγκην, καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ θέματος αὐτοῦ, περὶ τραυμάτων, καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν. Τόσον δ' ἀληθές ἐστὶ τοῦτο, ὥστε τινὲς ἤντησαν κ' ἐντεῦθεν ἀφορμὰς ψόγου, ἀποκαλέσαντες τὸν Ὀμηρον αἰμοχαρῆ, καὶ καταγγείλαντες αὐτὸν ὡς δῆθεν ἐναθρυνόμενον εἰς τοιαύτας περιγραφάς. Ἀλλ' οἱ ἐμβριθεῖς κριτικοὶ θαυμάζουσιν ἀπ' ἐναντίας τὴν ἀπαράμιλλον τέχνην, μεθ' ἧς ὁ ποιητής, ἐν ἐκάστη περιπτώσει, ἐπινοεῖ πληγὴν διάφορον, καὶ λεπτομερέστατα αὐτὴν περιγράφει, ἀποδεικνύων οὕτω, ὅτι ἐὰν ἡ παθολογία εὕρισκετο εἰσέτι εἰς τὰ σπάργανα, ἡ ἀνατομία ἀπ' ἐναντίας ἦν λίαν ἀνεπτυγμένη, καὶ ἡ γνῶσις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀληθῶς ἐπιβάλλουσα διὰ τὴν ἐποχὴν.

Ἀναφέρονται δὲ τραύματα παρ' Ὀμήρῳ θανατηφόρα, καὶ μὴ. Ἀλλὰ τὰ πλεῖστά εἰσι θανατηφόρα, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ προξενηθεῖσα βλάβη φαίνεται μὴ ἀναγκαστικῶς συνεπάγουσα τὴν καταστροφὴν.

Τοῦτο παρατηρεῖ καὶ ὁ HEYNE λέγων: „— De vulneribus et mortibus in Homeri narratione saepissima materia disputandi, quatenus mors hoc, vel illo vulnere inferri potuerit¹.“ Ὡστε πιθανὸν δοκεῖ ὅτι ὁ Ὅμηρος, περιγράφων τὸν θάνατον ἥρωός τινος, προσεῖχε μᾶλλον εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν διαγραφὴν τῆς εἰκόνης, ἢ εἰς τὰ παθολογικὰ τῆς πληγῆς ἀποτελέσματα. Ἐξηγεῖ δὲ καὶ δικαιολογεῖ τὰς μικρὰς ταύτας ἀσυνεπείας καὶ ἡ μεγάλη πληθὺς καὶ ποικιλία τῶν ἀναφερομένων τραυμάτων. Ἀφ’ ἐτέρου ἔνια ἐξ αὐτῶν ἀποβαίνουσιν ἡμῖν δυσνόητα, διότι στηρίζονται ἐπὶ τῆς τότε πολεμικῆς τέχνης, καὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν χρήσει ὄπλων, ἅτινα ἀτελῶς γνωρίζομεν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει: „— Vulnera et effecta vulnerum plura fuerunt in Homero nostra arte militari non ubique obvia².“

Ἡ συνήθης ἐπ’ ἐλαφρῶν πληγῶν ἔκφρασις ἐστὶν *ἐπιλίγδην* ἢ *ἐπιγράβδην*. Ἰλ. P. 599. Φ. 166. Ἀλλὰ φρονοῦμεν ὅτι λεπτομερὲς ἐξέτασις τῶν συνηθεστέρων Ὀμηρικῶν ἐκφράσεων, καὶ τῶν κυριωτέρων πληγῶν, ἔσται τὸ μόνον μέσον πρὸς ἐντελῆ τοῦ ζητήματος διαλεύκανσιν, κ’ ἐξακρίβωσιν τῶν ἀνατομικῶν τοῦ ποιητοῦ γνώσεων. Χωρήσωμεν δ’ ἐκ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ κάτω. Καὶ δὴ πρῶτον περὶ τῆς κεφαλῆς.

τὸν δ’ ἰθὺς μεμαῶτα μετώπιον ὀξείῃ δουρὶ
νύξ’, οὐδὲ στεφάνη δόρυ οἱ σκέθε χαλκοδάρεια,
ἀλλὰ δι’ αὐτῆς ἤλθε καὶ ὀστέου, ἐγκέφαλος δὲ
ἐνδον ἅπας πεπάλακτο.

Ἰλ. Λ. 98.

. . . . ἤλασε μέτωπον
ρίνός ὑπὲρ πυμάτης· λάκε δ’ ὀστέα, τῷ δὲ οἱ ὄσσε
πάρ ποσὶν αἵματόεντα χαμαὶ πέσον ἐν κονίῃσιν,
ιδνώθη δὲ πεσών.

Ἰλ. Ν. 618.

¹ Ἦτοι. “— Περὶ τραυμάτων καὶ νεκρῶν ἐν τῇ Ὀμηρικῇ διηγήσει ἄφθονος ὑπόκειται ἡ ὕλη πρὸς συζήτησιν μέχρι τίνος διὰ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς πληγῆς ἦν δυνατὴ ἡ ἐπακολούθησις τοῦ θανάτου”.

² Ἦτοι. “— Τραύματα καὶ τραυμάτων ἀποτελέσματα πολλὰ εὑρηνται παρ’ Ὀμήρῳ, οὐδαμοῦ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ στρατιωτικῇ τέχνῃ ἀπαντῶντα”.

. θέλος δ' ἴθυνεν Ἀθήνη
 ῥῖνα παρ' ὀφθαλμόν, λευκοὺς δ' ἐπέρησεν ὀδόντας.
 τοῦ δ' ἀπὸ μὲν γλῶσσαν πρυμνὴν τάμε χαλκὸς ἀτειρής,
 αἰχμὴ δ' ἐξεσύθη παρὰ νείατον ἀνθερεῶνα.
 Ἰλ. Ε. 292.

τὸν τόθ' ὑπ' ὀφρύος οὔτα κατ' ὀφθαλμοῖο θέμεθλα
 ἐκ δ' ὥσε γλήνην· δόρυ δ' ὀφθαλμοῖο διαπρὸ
 καὶ διὰ ἰνίου ἦλθεν, ὃ δ' ἔξετο χεῖρε πετάσσας
 ἄμφω.
 Ἰλ. Ε. 495.

. βάλε δουρὶ
 κόρσην· ἥ δ' ἐτέροιο διὰ κροτάφοιο πέρησεν
 αἰχμὴ χαλκείῃ· τὸν δὲ σκότος ὥσε κάλυψεν.
 Ἰλ. Δ. 503.

Ἴδομενεὺς δ' Ἑρύμαντα κατὰ στόμα νηλεῖ χαλκῷ
 νόξε· τὸ δ' ἀντικρὺ δόρυ χάλκεον ἐξεπέρησεν
 νέρθεν ὑπ' ἐγκεφάλοιο, κέασσε δ' ἄρ' ὅστέα λευκά·
 ἐκ δ' ἐτίναχθεν ὀδόντες, ἐνέπλησθεν δὲ οἱ ἄμφω
 αἵματος ὀφθαλμοί· τὸ δ' ἀνὰ στόμα καὶ κατὰ ῥῖνας
 πρῆσε χανών· θανάτου δὲ μέλαν νέφος ἀμφεκάλυψεν
 Ἰλ. Π. 350.

Περὶ δὲ τοῦ λαιμοῦ:

. κατὰ λαιμὸν ἐπισχόμενος βάλεν ἰϥ,
 ἀντικρὺ δ' ἀπαλοῖο δι' αὐχένος ἦλυθ' ἀκωκῇ
 Ὅδ. Χ. 16.

θεβλήκει κεφαλῆς κατὰ ἰνίον ὀξεῖ δουρί,
 ἀντικρὺ δ' ἂν ὀδόντας ὑπὸ γλῶσσαν τάμε χαλκός.
 ἤριπε δ' ἐν κονίῃ, ψυχρὸν δ' ἔλε χαλκὸν ὀδοῦσιν.
 Ἰλ. Ε. 75.

Περὶ τοῦ αὐχένος:

. ὃ δ' αὐχένα μέσσον ἔλασσαν
 φασγάνῳ αἶξας, ἀπὸ δ' ἄμφω κέρσε τένοντε·
 φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦγε κάρη κονίησιν ἐμίχθη.
 Ἰλ. Κ. 457.

Καὶ τέλος περὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σώματος μελῶν.

. ξίφεϊ μεγάλῳ κληῖδα παρ' ὤμον
 πληξ', ἀπὸ δ' αὐχένος ὤμον ἐέργαθεν ἥδ' ἀπὸ νώτου.
 Ἰλ. Ε. 147.

. βάλε στῆθος παρὰ μαζόν.

Ἰλ. Θ. 121. 313. Ὀδ. X. 82.

ἀλλ' ἔβαλ' ἔνθ' ἄρα τε φρένες ἔρχεται ἀμφ' ἀδινόν κῆρ.

Ἰλ. II. 482.

. μεταφρένω ἐν δόρυ πῆξεν
ῥῶμων μεσσηγύς, διὰ δὲ στήθεσφιν ἔλασσεν.

δοῦπησε δὲ πεσών, ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ.

Ἰλ. E. 42. Θ. 258.

. . . . οὔτα δὲ δουρὶ παρ' ὀμφαλόν, ἐκ δ' ἄρα πᾶσαι
χύνοντο χαμαὶ χολάδες, τὸν δὲ σκότος ὕσσε κάλυψεν.

Ἰλ. Δ. 525.

Πλειστά εἰσι τὰ παρεμφερῆ χωρία, ἀλλ' ἀρκοῦσι τ' ἀνωτέρω πρὸς τὸ ἡμέτερον τέλος. Τὸ ἐν τῷ τελευταίῳ περιγραφόμενον τραῦμα δὲς ἢ τρεῖς ἀναφέρεται. Ὁ FRIEDREICH φρονεῖ ὅτι ἡ ἔκχυσις τῶν ἐντέρων ἔχει μεταφορικὴν ἔννοιαν¹, ἀλλὰ κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεζήτησεν ὁ ποιητής, φαίνεται δὲ ἡμῖν τοῦτο ἀπ' ἐναντίας φυσικῆ συνέπειας πληγῆς διηκούσης παρὰ τὸν ὀμφαλόν.

Τὸ ἐκ τραύματός τινος ἐκρέον καλεῖται συνήθως **θρότος**. Ἰλ. H. 425. Σ. 345. Τὴν ἔκφρασιν ταύτην ἐρμηνεύουσιν οἱ πλειστοὶ μεταφρασταὶ διὰ τῆς λέξεως **αἷμα**, ἀλλ' ἐσφαλμένως, διότι αὐτὸς ὁ θρότος καλεῖται πολλάκις **αἱματόεις**. Πιθανώτερον ἐπομένως φαίνεται, ὅτι ὁ θρότος ἦν γενικῶς τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο μῖγμα πύου, αἵματος, καὶ ἄλλων ὑλῶν, ὅπερ γεννώσιν αἱ πλειστοὶ τῶν πληγῶν.

Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὰς κοινὰς ἀσθενείας γνωστή, καίτοι ἀπλουστάτη, ἦν ἡ τῶν τραυμάτων θεραπεία, καὶ εἰς τοῦτο περιωρίζετο ἡ ἱκανότης τῶν Ὀμηρικῶν ἱατρῶν, οἵτινες, ὡς κατωτέρω λεχθήσεται, ἦσαν ἐμπειρικοὶ μᾶλλον χειροῦργοι. Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς πληγῆς, καὶ τὴν ἐξαγωγήν, ἢ τὴν ἐκκοπὴν τοῦ βέλους, ἢ ἄλλον τυχόν ἐν αὐτῇ παραμείναντος ὄπλου, Ἰλ. A. 190, ἐξεμυζᾶτο, ἢ ἀποπλύνετο ὁ θρότος, Ἰλ. Δ. 218, καὶ ἐτίθεντο εἶτα ἐπὶ τοῦ

¹ Mit dem Hervorstürzen der Eingeweide ist die Grösse der Verletzung bildlich angedeutet. "Ἦτοι·"— Διὰ τῆς ἐκπηδήσεως τῶν ἐντέρων παρίσταται εἰκονικῶς τὸ μέγεθος τῆς προξενηθείσης βλάβης." FRIEDREICH Σ. 175.

πάσχοντος μέλους ὀδυνήματα φάρμακα. Ἰλ. Ε. 401. 900. Θ. 393. Ἦσαν δὲ ταῦτα χόρτα καὶ ῥίζαι ἱαματικάι, καταπαύουσαι τὴν αἱμορραγίαν, καὶ ὑποβοηθοῦσαι τὴν ἐπούλωσιν. Ἐπ' αὐτῶν ἐτίθετο συνήθως δίκην μωτοῦ λεπτόν καὶ ἀπαλὸν ἔριον, Ἰλ. Ν. 599, στερεούμενον διὰ τελαμῶνος, Ἰλ. Ρ. 290. Πρὸς ἐπὶ ῥῶσιν δὲ τῶν ἐκλειπουσῶν δυνάμεων ἐδίδετο οἶνος τῷ ἀσθενεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΙΑΤΡΟΙ.

ΑΝΔΡΕΣ ΙΑΤΡΟΙ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΙ.

Οἱ ἱατροί, καίτοι οὐχὶ λίαν ἐπιστήμονες, ὥς ἐρρέθη, ἐτιμῶντο ὑπερβαλλόντως, καὶ κατετάσσοντο μεταξὺ τῶν χρησιμωτέρων τῇ κοινωνίᾳ ἀνθρώπων. Εἰς Ὅδ. Ρ. 382 συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν μάντεων, τῶν ποιητῶν, καὶ τῶν τεκτόνων, ὥς οἱ ὠφελιμώτεροι τῶν θνητῶν, καὶ τῶν ξένων οἱ εὐκταιότεροι. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ὀλύμπιοι, καίτοι ἀθάνατοι, εἶχον τὸν ἱατρὸν αὐτῶν, τόσον ἐθεωρεῖτο οὗτος ἀπαραίτητος. Ἡ λειτουργία τῶν ἱατρῶν τούτων συνίστατο, ὥς εἶδομεν, εἰς τὴν ἐπίδεσιν τῶν πληγῶν, τὸ κράτιστον δὲ τῆς ἐπιστήμης αὐτῶν κεφάλαιον ἦν ἡ γνῶσις τῶν διαφόρων ἱαματικῶν χόρτων, τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν, καὶ τῆς πρὸς χρῆσιν αὐτῶν μεθόδου.

Τρεῖς ἰδίως ἀναφέρονται παρ' Ὀμήρῳ ἱατροί, ὁ Ἀσκληπιός, ὁ Μαχάων, καὶ ὁ Ποδαλείριος. Ὑπῆρχον ὁμοῦ καὶ ἄλλοι εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, καθ' ὅσον πολλαχοῦ μνημονεύονται εἰς τὸν πληθυντικόν, εἰς δὲ Ἰλ. Π. 25, λέγονται νοσηλεύοντες συγχρόνως τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν Ὀδυσσεύα, τὸν Διομήδην, καὶ τὸν Εὐρύπυλον,

τοὺς μὲν τ' ἱητροὶ πολυφάρμακοι ἀμφιπέπονται
ἔλκε' ἀκείόμενοι.